

ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΚΑ: ΜΠΟΥΜΠΑ, ΜΠΑΜΠΟΥΛΑΣ,
ΜΠΟΥΜΠΑΡΟΣ, ΒΑΒΟΥΤΣΙΚΑΡΙΟΣ ΚΑΙ ΤΑ ΣΥΝΑΦΗ

Στην εργασία που ακολουθεί θα ασχοληθώ* με την ετυμολόγηση μιας ομάδας λέξεων που θεωρώ ότι έχουν την ίδια ετυμολογική αρχή. Από αυτές τις λέξεις άλλες δεν έχουν ετυμολογηθεί και παρουσιάζονται ως «αγνώστου ετύμου» και άλλες έχουν ετυμολογηθεί όχι σωστά κατά τη γνώμη μου.

Πρόκειται για τις λ. μπούμπα, μπαμπούλας, μπούμπαρος, βαβουτσικάριος με τις παραλλαγές τους και τα σχετικά παράγωγα.

Μπούμπα

Με το φωνητικό τύπο [búba] παραδίδονται λέξεις που έχουν δύο διαφορετικές βασικές σημασιολογικές φορτίσεις:

α. «ψείρα, ζώφιο, μαμούδι» και

β. «φόβητρο, λάμια, μπαμπούλας»

Κατ' αρχάς θα παραθέσω τα σχετικά λήμματα από τον Ηπειρωτικό και τον ελληνόφωνο χώρο με τις αντίστοιχες σημασίες:

α. μπούμπα, η «το έντομο της φακής // το μαμούδι» (Μπόγκας 1964: 256)· «ζούδιο του δάσους // ψείρα, ζώφιο» (Λάκκα Σούλι· Μουσελίδης 1962: 558)· «ψείρα» (Πάπιγκο· Παπαϊωάννου 1987: 311).

Από τη λ. μπούμπα με την παραπάνω σημασία προέρχονται τα παράγωγα της ΚΝΕ (βλ. Ανδριώτης 1983: στις λ.):

— μπάμπουρας, ο «είδος κανθάρου»: από τη λ. μπούμπα+ τη μεγεθ. κατάλ. -αρος (Μηνάς 2003: 137 κ.εξ.) > μπούμπαρος (Κόνιτσα· Ρεμπέλης 1953: 319) απ' όπου προέκυψε το μπάμπουρας με αντιμετάθεση των φωνηεντικών οτοιχείων [μ - α] και εναλλαγή των καταλ. -ος/-ας κατά τα: έγγονος / -ας, κάβουρος / -ας, κότσυφος / -ας, μάγειρος / -ας κ.λπ. (Ανδριώτης 1983: στο λ. -ας).

* Το κείμενο αποτελεί ελαφρώς παραλλαγμένη μορφή ανακοίνωσης που προαγματοποιήθηκε στην επιστημονική ημερίδα του Τομέα Γλωσσολογίας κατά την 30.Μαρτίου 2004. Δωδώνη: Φιλολογία 33 (204) 137-146

— μπούμπουρας «το ίδιο»: από το μπάμπουρας είτε με αφομοίωση [a - u > u - u] είτε με τροπή (χείλωση) [a > u].

Με την ίδια σημασία και της ίδιας ετυμολογικής αρχής, με λόγιο εξελ-
ληνισμό και αντιμετάθεση φωνηέντων συναντιούνται στον ελληνόφωνο χώρο
τα: βαβούλα, η «τα βομβούντα έντομα, ο κάνθαρος»: βάβουλας, ο «το ίδιο»·
βαβουλάτος «ιδιότροπος»: βαβούλι, το «μικρός κάνθαρος»: βαβουλίδα / βα-
βουλίδα / βαβουλίδα, η «το έντομο μηλολόνη»: βαβουλόκωλος, ο «ο δειλός,
ο άνανδρος» και ρ. βαβουλίζω «έχω ή αποκτώ το χρώμα του χρυσοκάνθαρου»
κ.λπ. (βλ. ΙΑΝΕ: στις λ.: Δημητράκος: στις λ.).

β. μπούμπα, η «η λάμια (έμπουσα) λεγομένη. Τέρας 'μεγαλόσωμον»
(Αραβαντινός 1909: 64)· «το φάντασμα, κάθε τι που προξενεί φόβο»·
πβ. φρ.: «Μην κλαις γιατί θά 'ρθ' η μπούμπα κι θα σι φάει» (Πά-
πιγκο· Παπαϊωάννου 1987: 311).

Στον υπόλοιπο βαλκανικό χώρο απαντούν ομόηχες λέξεις με τις παρα-
πάνω διαφορετικές σημασίες:

Στα αλβανικά:

α) *bub/ē*, -a «ο μεταξοσκώληκας, η λεβίθα, η μικρή ψείρα», αλλά και
β) *bub/ē* -a «ο μπαμπούλας» (Γκίνης 1998: 88· Fjalor 1984: 113).

Στα αρομουνικά:

α) *bubǎ* «η νύμφη του σκαθαριού», αλλά και

β) *bubǎ* «ο μπαμπούλας» (Parahagi 1974: 287).

Ωστόσο στα ρουμανικά και στις νοτιοσλαβικές γλώσσες οι ομόηχες λ.
απαντούν μόνο 'με την α' ή συγγενική προς την α' σημασία. Έτσι:

α) Στις σλαβικές γλώσσες: *buba* «ο μεταξοσκώληκας» (βουλγ.), «το
ζώφιο» (σερβοκροατ.) (Miklosich 1970: 23).

β) Στα ρουμανικά: *bubǎ* «το σπυρί, το εξάνθημα // η βλογιά (ασθ.) //
ο άνθρακας (ασθ.)» (Tiktin 1985: 384· Κοτολούλης 1984: 84).

Οι λέξεις με τη σημασία «ψείρα, ζώφιο κ.λπ.» αποδίδονται εμμέσως
στην ΑΕ βόμβυξ, ο, λ. η οποία μέσω της λατ. *botbyx* και της μεσν. λατ.
bumbe εμφανίζεται σε όλον το βαλκανικό χώρο. Της ίδιας αρχής είναι και
η ελλ. λ. μπούμπα, η «το μαμούδι της φακής, το ζώφιο κ.λπ.», λέξη την
οποία δεν μπορεί κανείς με βεβαιότητα να αποδώσει σε συγκεκριμένη γλώσσα
της Βαλκανικής, αφού τόσο φωνητικά όσο και σημασιολογικά οι λ.: *buba*
(αλβ.), *bubǎ* (αρομ.), *bubǎ* (ρουμ.), *buba* (σλαβ.) βρίσκονται πολύ κοντά
(βλ. και Meyer 1891: 50· Meyer - Lübke 1968: αρ. 1202).

Ας σημειώσουμε τέλος πως η σλαβ. αρχή των λέξεων αυτής της σημα-
σιολογικής κατηγορίας δεν ενθαρρύνεται, αφού από τις σλαβ. γλώσσες μόνο
στη βουλγαρική και τη σερβοκροατική μαρτυρούνται τα σχετικά λήμματα.
Αυτό υποδηλώνει πως η παρουσία της λ. στις σλαβ. γλώσσες οφείλεται σε
δανεισμό λόγω της γεωγραφικής γειτνίασης.

Ως προς τη β' σημασιολογική ομάδα των ομόηχων λέξεων και από την παράθεση των σχετικών λημμάτων από το βαλκανικό χώρο παρατηρούμε ότι, σε αντίθεση προς τις λ. με τη σημασία «ψείρα κ.λπ.» που καλύπτουν σχεδόν ολόκληρο το χώρο της Βαλκανικής (ρουμανικά, σερβοκροατικά, βουλγαρικά, αλβανικά, αρομουνικά, ελληνικά), ο. ομόηχες λέξεις με τη σημασία «φόβητρο, σκιάχτρο, μπαμπούλας» περιορίζονται γεωγραφικά και απαντούν στα ελληνικά, τα αλβανικά και τα αρομουνικά, πράγμα το οποίο δεν θα συνέβαινε αν αυτές οι λ. των δύο τελείως διαφορετικών σημασιολογικών ομάδων είχαν κοινή ετυμολογική αρχή.

Ας σημειώσουμε επίσης πως, εκτός από την «αγεφύρωτη» σημασιολογική απόσταση, τόσο ο Çabej (1976: 340 - 41 και 525) για τα αλβανικά όσο και ο Parahagi (1974: 287) για τα αρομουνικά διαστέλλουν δύο λήμματα αντίστοιχα των δύο σημασιών. Να προσθέσουμε ότι ο Çabej θεωρεί την αλβ. λ. *buḃ/ē, -a* «μπαμπούλας» ως δάνεια στα αλβανικά και ο Parahagi την ταυτόσημη αρομ. λ. *buḃă* ως προερχόμενη από την αλβ. *buḃ/ē, -a*.

Θεωρώ πως οι λ. αυτής της σημασιολογικής ομάδας οφείλονται στην ελληνική και πρέπει να αποδοθούν στη δάνεια από τις σλαβ. γλώσσες κοινή στη ΝΕ λ. *μπάμπω, η* και *μπάμπου, η* (με το βόρειο φωνηεντισμό) (<κλητ. *baḃo* της σλαβ. λ. *[bába]* «η ηλικιωμένη γυναίκα, η γιαγιά»). Η λ. χρησιμοποιείται τουλάχιστο στον Ηπειρωτ. χώρο υποτιμητικά, μειωτικά για την ηλικιωμένη, ρυτιδωμένη από το χρόνο γυναίκα, λέξη που αναφέρεται στις παραδόσεις και τα τραγούδια του ελληνικού λαού ως η «κακιά μάγισσα» της παιδικής φαντασίας. Από τον βορείου φωνηεντισμού τύπο *[bábu]* και με αντιμετάθεση των *[a]* και *[u]* προέρχεται η λ. *μπούμπα, η* που κάτω απ' αυτές τις συνθήκες ομοηχεί προς το *μπούμπα, η* «η ψείρα, το ζώφιο». Πβ. επίσης και Φ. Κουκουλέ (1948: 153, σημ. 10) ο οποίος αναφέρει χαρακτηριστικά: «Και την μπάμπω σήμερα επικαλούνται ως φόβητρον».

Κάτω από αυτές τις συνθήκες θεωρώ πως προέκυψε ο τύπος *[búba]* <*[bábu]* και αποτέλεσε την αρχή και των ταυτώσεων λ. της αλβανικής και της αρομουνικής.

Από σημασιολογική άποψη ας σημειωθεί πως η αρχική σλαβ. λ. *bába* «γριά γυναίκα, γιαγιά, μάμμη», που μαρτυρείται σε όλες τις σλαβ. γλώσσες και θεωρείται (Berneker 1924: 36· Vasmer 1953: 34) ως ηχοποιημένη λ. στην παιδική γλώσσα, έχει στον τύπο *baba - jaga* (Miklosich 1970: 5· Vasmer 1958: 479) τη σημασία «γριά μάγισσα, μάγισσα».

Όπως στις σλαβ. γλώσσες έτσι και στα ρουμανικά η λ. *babă* εκτός από τη σημασία «γριά, ηλικιωμένη γυναίκα» έχει και τη σημασία «διάβολος», όπως εμφανίζεται στην παροιμία: «*Baba e calul dracului*» (=η γριά είναι το άλογο του διαβόλου), όπου οι ηλικιωμένες γυναίκες σχετίζονται με το

διάβολο. Επίσης στα ρουμανικά *Baba Coaja* χρησιμοποιείται με τη σημασία «θηλυκό τέρας» (Tiktin 1985: 264).

Παράλληλη σημασιολογική εξέλιξη προς τα [bábo] > [búba] «γριά γυναίκα» → «φόβητρο, μπαμπούλας» σημειώνεται και στο Ηπειρωτ. μούμα, η, λ. η οποία προέρχεται από το αρομ. *muṃṃā* «η μητέρα» (Papaḡagi 1974: 832) και που στο βλαχόφωνο Μέτσειβο χρησιμοποιείται, όπως είναι φυσικό, με τη σημασία «μητέρα», εμφανίζεται ωστόσο στον υπόλοιπο Ηπειρωτ. χώρο με τη σημασία «φόβητρο» και συνηθίζεται ως φοβέρα για τα μικρά παιδιά, όπως στη φρ.: «μην πας κεί θα σε φάει η μούμα» (Μπόγκας 1964: 241).

Χαρακτηριστική είναι για τη σημασιολογική εξέλιξη η άποψη του Φ. Κουκουλέ (1948: 153) ο οποίος αναφέρει σχετικά: «Εάν όμως τα παιδιά ήσαν καθ' όλου δύστροπα και ανήσυχά και συνεχώς κλαυθυμρίζοντα, τότε οι μητέρες και τροφοί κατέφευγον εις διάφορα φόβητρα· ή λοιπόν είλκον προς τα άνω τας βλεφαρίδας ή διέστρεφον το πρόσωπον ή εφόρουν κατά παλαιάν συνήθειαν διάφορα προσωπεία ή παρουσίαζον πρόσωπα σάκκοι ενδεδυμένα και τα τοιαύτα».

Έτσι λοιπόν μητέρες, και γενικότερα τροφοί, στρεβλώνοντας κατ' αυτόν τον τρόπο τα χαρακτηριστικά ιδιαίτερα του προσώπου, από οικεία και αγαπητά πρόσωπα κατέληγαν φόβητρα για τα νεαρά άτομα, με αποτέλεσμα και οι σχετικές λέξεις, οι δηλωτικές των εννοιών «μητέρα», «γιαγιά», «μάμμη» να μεταπέσουν στη σημασία «φόβητρο».

Πβ. και τα σύνθετα μπαμπόγρια και μπαμπόγερος (απ' όπου και τα: αρομ. *babuȝeār* και βουλγ. *babuger*: Papaḡagi 1974: 251) «ο πολύ γέρος // ο 'άσχημος, ο άχαρις γέρων» (Δημητράκος: στη λ.). Στο σύνθετο μπαμπόγρια πρόκειται για σύνθεση δύο αρχικά ταυτόσημων λ. όπου το α' συνθετικό στο προσδιοριστικό αυτό σύνθετο έχει λάβει επιτατική αρχικά σημασία και στη συνέχεια μειωτική, κακή σημασία έτσι όπως αυτή εμφανίζεται στο: μπαμπόγερος.

Μπαμπούλας

Ο Στυλιανός Δεινάκης¹ αναφέρει μεταξύ άλλων σημασιολογικά όμοιων λέξεων και το Θηλ. Μπαμπούλα και θεωρεί ότι πολλές από τις «λέξεις φοβήτρου» σχηματίζονται με επανάληψη του αρχικού συμφώνου της λ. και ως αρχικού της β' συλλαβής.

1. Στ. Δεινάκης, «Το έτυμον της λέξεως καλικάντζαρος», *Λαογραφία* 8 (1921 - 25), 488 - 498.

Ωστόσο πιστεύω πως, όταν υπάρχει η δυνατότητα ερμηνείας μιας λέξης με βάση φωνητικά, σημασιολογικά, κ.λπ. γλωσσικά δεδομένα, δεν είναι λογικό να καταφεύγουμε σε τέτοιου είδους ψυχολογικής υφής ερμηνείες. Έτσι π.χ. τα *Μούμα* και *Μπούμπα*, που αναφέρονται μεταξύ άλλων από τον Δεινάκη ως δημιουργήματα επανάληψης του αρχικού συμφώνου, μπορούν, όπως ανέφερα παραπάνω, να ετυμολογηθούν διαφορετικά. Αν ωστόσο οι αρχικές λ. που αναφέρθηκαν αποτελούν ηχοποιήσεις στη γλώσσα των παιδιών, αυτό είναι ένα ζήτημα που αφορά τις ξένες γλώσσες απ' όπου προέρχονται τα δάνεια λεξιλογικά στοιχεία.

Κατά τη γνώμη μου το κοινό ΝΕ *μπαμπούλας*, ο «φανταστικός κακοποιός δαίμων, ου το όνομα χρησιμεύει υπό των μητέρων ή των τροφών προς εκφοβισμόν των μικρών παιδιών» (Δημητράκος: στη λ.), λ. η οποία χαρακτηρίζεται ως «αγνώστου ετύμου» (Ανδριώτης 1983: στη λ.), πρέπει να συνδεθεί με τη λ. [*βάβο*] και τη σημασιολογική εξέλιξη που αναφέραμε παραπάνω.

Η λ. ως εκ τούτου μπορεί να έχει σχηματιστεί:

α) από το σλαβ. δάνειο της κοινής ΝΕ *μπάμπω* (και *βάβω* < σλαβ. *babu*) (Ανδριώτης 1983: στα λ.) με τη βοήθεια της μεγεθ. κατάλ. -ούλας (Μηνάς 2003: 181 κ.εξ.).

ή β) από το *μπαμπούλα*, η (<*μπάμπω* + υποκορ. κατάλ. -ούλα, για λόγους εξευμενισμού ή ευφημισμού της *μπάμπως*) και τη μεγεθ. κατάλ. -ας (Μηνάς 2003: 185 κ.εξ.).

Μπούμπαρος

Με τη λ. [*βύβα*] < [*babu*] σύμφωνα με όσα αναφέρθηκαν παραπάνω πρέπει να συνδεθεί και η λ. *μπούμπαρος*, ο «φανταστικόν ον δι' ου εκφοβίζουν τα μικρά παιδιά» στην περιοχή της Κόνιτσας (Ρεμπέλης 1953: 319) αλλά και με τη σημασία «σκιόχιτρο» (πληροφορία από το χωριό Γαλαδιό της Κόνιτσας). Η λ. σχηματίζεται από το ουσ. *μπούμπα*, η και τη μεγεθ. κατάλ. -αρος (Μηνάς 2003: 137 κ.εξ.).

Βαβουτζικάριος / βαβουτσικάριος, βαβουτζάς, / βαβουτσάς βαβουτζίας / βαβουτσίας

Οι παραπάνω λέξεις ανήκουν στη μεσν. ελληνική. Κατ' αρχάς θα εξετάσουμε τη λ. *βαβουτζικάριος* / *βαβουτσικάριος*. Πρόκειται για βυζαντινή ονομασία του Εφιάλτη (βαρυπνά) για τον οποίο κάνει λόγο το λεξικό της Σούδας (εκδ. Adler) στο λ. *Εφιάλτης*: «ο λεγόμενος παρά πολλοίς βαβουτζικάριος — η εις την κεφαλήν ανατρέχουσα αναθυμίασις εξ αδηφαγίας και απεψίας παρά ιατροίς εφιάλτης λέγεται».

Τη λ. επαναλαμβάνει ο Μ. Ψελλός (*Τι ἐστὶ Βαβουτζικάριος*), όπως αναφέρεται από τον Σάθα². Αναφέρει χαρακτηριστικά ο Ψελλός: «Ιστορεῖ δε και Πορφύριος ο φιλόσοφος περί τούτων ἔθνος δε οὔτοι βόρειόν τε και βάρβαρον» (με τη σημείωση του Σάθα: «πιθανῶς ἐξέπεσεν το ὄνομα του ἔθνους») και στη συνέχεια: «Από γουν της Βαβούς, ο Βαβουτζικάριος παρά τοις πολλοῖς ανεπλάσθη».

Τη σύνδεση του Βαβουτζικάριου με τη λ. Βαβώ εκτός του Ψελλού και του Σάθα (βλ. και Du Cange, Gr.: λ. βαβουτζίας) επαναλαμβάνει και ο Κουκουλές (1948: 153). Ας σημειώσουμε εδώ ότι η σύναψη της λ. Βαβώ με την κοινή ΝΕ μπάμπω / βάβω την οποία επιχειρεί ο Ν. Πολίτης. (*Μελέτη περί του βίου των νεωτέρων Ελλήνων* 1, 55) και την οποία εμμέσως υπαινίσσεται ο Κουκουλές (ό.π., σημ. 10) χαρακτηρίζεται ως απίθανη από τον Ανδριώτη (1983: λ. βάβω).

Εκτός από τη σύναψη της λ. βαβουτζικάριος με τη λ. Βαβώ, όπως αναφέρθηκε, μια δεύτερη ομάδα ερευνητών ανάγει το σχηματισμό της λ. βαβουτζικάριος στην τουρκ. λ.: *babouch* «το υπόδημα» πράγμα που, κατά τους υποστηρικτές της άποψης, ενισχύεται από την όμοια παραγωγή του νεότερου ονόματος του Βαβουτζικαρίου, δηλ. του Καλικάντζαρου, λ. η οποία ανάγεται σε σύνθεση ή του καλός + τσαγγίον «υπόδημα» ή των ουσ. καλίκι + άντζα «κνήμη». Την άποψη αυτή προτείνουν ο W. Roscher³, ο Ν. Πολίτης⁴ και ο Χρ. Παντελίδης⁵.

Μια τρίτη άποψη υποστηρίζεται από τον Στ. Δεινάκη⁶, ο οποίος αναφέρει ότι γενικά η ελληνική γλώσσα έχει τη συνήθεια να σχηματίζει λέξεις «φοβήτρου δηλωτικές» με την επανάληψη του αρχικού συμφώνου της λέξης ως αρχικού και της β' συλλαβής της, όπως αναφέρθηκε παραπάνω.

Κατ' αρχάς η σύνδεση του Ψελλού κατά τον οποίο η λ. Βαβουτζικάριος ανάγεται στη λ. Βαβώ, άποψη την οποία υιοθετούν και άλλοι, πιθανῶς για να συνδέσουν την ελληνική αρχαιότητα με το νεότερο ελληνισμό, εκτός της φωνητικής ομοιότητας δεν ανταποκρίνεται σε πραγματολογικά δεδομένα: Η Βαβώ είναι ένα από τα πρόσωπα του ελευσινιακού μύθου για τη Δήμητρα

2. Σάθας Κ., *Μεσαιωνική Βιβλιοθήκη* 5, εν Παρισίοις 1876, 571 - 2.

3. Roscher W. H., «Ephialtes, eine pathologisch - mythologische Abhandlung über die Alpträume und Alpdämonen des Klass. Altertums» (= *Abh. d. Ges. d. Wiss. Leipzig phil. - hist. Cl. x. Nr. II*). του ίδιου, «Kleine Beiträge zur Religionswissenschaft und Volkskunde», *Λαογραφία* 7 (1923) 207 - 228.

4. Πολίτης Ν., *Παραδόσεις*, τόμ. 2, Αθήναι 1965, 1262.

5. Παντελίδης Χρ., «Βυζαντινά και Νεοελληνικά», *Αθηνά* 41 (1929) 34 - 46.

6. Δεινάκης Στ., «Το έτυμον της λέξεως καλικάντζαρος», *Λαογραφία* 8 (1921 - 25) 488 - 498.

και υποκατέστησε την Ιάμβη. Η τελευταία ήταν προσωποποίηση του κωμικού στοιχείου που εισήχθη στα ελευσίνια προκειμένου να μετριάσει τη σοβαρότητα και τη μελαγχολία της τελετής. Λέγεται δε ότι η Βαβώ, όταν φιλοξένησε τη Δήμητρα, προσέφερε σ' αυτή ανάμικτο ποτό, τον κυκεώνα. Καθώς δε η Δήμητρα ήταν λυπημένη από την απώλεια της Περσεφόνης και αρνήθηκε το ποτό, η Βαβώ σήκωσε τα ρούχα της κάνοντας μια άσεμνη χειρονομία με αποτέλεσμα να προκαλέσει το γέλιο της Δήμητρας, η οποία, μετά απ' αυτό, ήπие μέρος του κυκεώνα. Ως εκ τούτου η Βαβώ εμφανίζεται ως μια παρουσία που προκαλούσε την ευθυμία και το γέλιο και όχι το φόβο.

Μια άλλη παρατήρηση, μορφολογικής φύσεως, κάνει λιγότερο πιθανή την προέλευση της λ. βαβουτζικάριος από τη λ. Βαβώ (το ίδιο ισχύει και για την παραγωγή από την τουρκ. λ. που δηλώνει «υπόδημα, παπούτσι»). Η παραγωγή της λ. βαβουτζικάριος από τη λ. Βαβώ θα προϋπέθετε την κατάληξη -ούτσης: βαβούτσης και στη συνέχεια την -ικος: βαβούτσικος στην οποία θα προσετίθετο η -άριος. Ωστόσο τα παράγωγα με την -άριος σπανιότατα σχηματίζονται με βάση άλλους επιθετ. τύπους (π.χ. πεζικάριος <πεζ - ικος>), όπως μπορεί κανείς να διαπιστώσει στο Αντίστροφο Λεξικό του Κουρμούλη (-άριος: 426 - 427 και -άρης: 279 - 280), όπου η παραγωγή με την -άριος / -άρης πραγματοποιείται μόνο με βάση απλές και όχι παράγωγες λέξεις: λαμπαδάριος, σπαθάριος, αρχάριος, βιβλιοθηκάριος, αποθηκάριος κ.λπ. και γιδάρης, λυράρης, πεισματάρης, περιβολάρης, σκουπιδιάρης κ.λπ.

Η αναγωγή της λ. βαβουτζικάριος στο τουρκ. *babouch* — η λ. ορθότερα με τους τύπους *rabuz* / *rapuz* (Steuerwald 730 και 734) — νομίζω πως δεν πρέπει να θεωρηθεί σωστή και για τους λόγους παραγωγής, που αναφέρθηκαν παραπάνω, αλλά και λόγους φωνητικής: α) Το γεγονός ότι η τουρκ. λέξη ως δάνειο στην ελληνική αποδίδεται με τον τύπο παπούτσι (Κριαράς 1997: στη λ.· Ανδριώτης 1983: στη λ.· τον ίδιο μεσν. και κοινό ΝΕ τύπο παπούτσι παραθέτει και ο Triandaphyllidis *Die Lehnwörter der mittelgriechischen Vulgärliteratur* [= 'Απαντα 1, 299 - 494] 146), δεσμεύει και κάνει λιγότερο πιθανή την τροπή της σε βαβουτσ(-ικάριος), για τη διευκόλυνση της παραπάνω ετυμολόγησης. β) Εκτός αυτού η ύπαρξη στη λ. βαβουτσικάριος δύο φθόγγων [v] μπορεί να δικαιολογηθεί μόνο αν η αρχική ξένη λέξη (τουρκική στο προκείμενο) είχε ως αρχικούς φθόγγους δύο [b]. Τέτοιες αλλαγές, ιδιαίτερα των ξένων κλειστών ηχηρών ως αποκλειστοποιημένων ηχηρών διαρκών στην ελληνική, ο λεγόμενος λόγιος εξελληνισμός, αφορά μόνον τα [b, d, g] και όχι τα κλειστά άηχα [p, t, k].

γ) Τέλος, λόγοι ιστορικοί κάνουν απίθανη την επίδραση της τουρκ. γλώσσας ήδη από τον 10. αι. (Σούδα) και το σχηματισμό παραγώγων με τις σχετικές φωνητικές αλλαγές ώστε να καταλήξει στον τύπο βαβουτζικάριος.

Γιά τους λόγους αυτούς πιστεύω πως το μεσν. βαβουτζικάριος (και βαβουτσιακάριος) πρέπει να αναχθεί ετυμολογικά στο σλαβ. *bába* «γριά γυναίκα, γιαγιά, μάμμη» και ιδιαίτερα στον υποκορ. -χαϊδευτικό τύπο *babuška* «η γιαγιούλα, η μητερούλα» η λ. σε πολλές σλαβ. γλώσσες με τους τύπους: *babička* (βουλγ.), *babúška* (σλοβ.), *babička* (τσεχ.), *babuška* (ανατ. σερβικά) κ.λπ. (βλ. Berneker 1924: 36). Η λ. και στα ρουμ. *băbușcă* (< *ba-bă*), όπου σημειώνεται (Pușcariu 1902: 218) ότι η καταλ. *-ușcă* (<σλαβ. *-uška*) είναι μια από τις πλέον αγαπητές υποκορ. καταλήξεις, η οποία, όπως και στα ρωσικά, έχει ενίοτε και χλευαστική σημασία. Πιθανώς ο υποκορισμός λειτουργεί εδώ όπως στην περίπτωση της λ. *μπαμπούλα* για λόγους εξευμενισμού ή ευφημισμού (βλ. λ. *μπαμπούλας* παραπάνω). Η λ. γνωστή και στα ελληνικά (Ήπ.), όπου *μπαμπούσκι*, η «η γιαγιά, η γιαγιούλα (χαϊδευτικά)» (Οικονόμου, *HX* 29 [1988 - 89] 429).

Από το βασικό τύπο *babuška* και τη σλαβ. κατάλ. *-ar*, αρχ. σλαβ. *-aru* (βλ. Miklosich 1926: 87 - 90), όπου γίνεται λόγος για τις καταλ. *-aru* και *arj* / *-arju* οι οποίες συχνά εναλλάσσονται, προήλθε ο τύπος **babuškaaru*. Το γεγονός δε ότι μαρτυρείται τύπος θηλυκού ουσ. *babuškara* στις συλαβ. γλώσσες υποδηλώνει και ειθαρρύνει την ύπαρξη του αρσεν. τύπου **babuškaar(ŷ)*, αφού με την κατάλ. *-ara* δηλώνεται μερικές φορές ο θηλ. τύπος αντίστοιχος αρσεν. σε *-ar(ŷ)* (βλ. Miklosich, ό.π. 88).

Από τον τύπο λοιπόν *babuškaar(ŷ)* με :

α) Τροπή του σλαβ. (ιδιαίτερα βουλγ.) *šk > žk* (Vasmer 1970: 307).

β) Ανάπτυξη φθόγγου [i] στο συμφων. σύμπλεγμα *žk > žik*, ανάπτυξη η οποία παρατηρείται ιδιαίτερα στα σλαβικής αρχής τοπν. του ελληνόφωνου χώρου: Βαντσικό < **Banjsko*, Βογατσικό < *Bogatsko*, Βοδεντσικό < *Voden-sko*, Κοντσικό < *Konjsko*, Κάντσικο < **Kot(ŷ)sko*, Μολεντσικό < **Malen-sko* κ.λπ. (βλ. Vasmer 1970: 246). Αυτή η ανάπτυξη κατά τον Vasmer (ό.π.) οφείλεται στη δυσκολία προφοράς των σχετικών συμφων. συμπλεγμάτων. Ωστόσο θεωρώ πως στο προκείμενο η ανάπτυξη του [i] οφείλεται σε παρετυμολογική επίδραση της επιθετ. κατάλ. *-ικός*.

γ) Την τροπή (λόγιος εξελληνισμός) των [b - b] σε [v - v] όπως συνηθίζεται ιδιαίτερα σε ξένης αρχής λεξιλογικά στοιχεία της ελληνικής.

Ως προς τη σημασιολογική εξέλιξη ισχύουν και για τον βαβουτζικάριο όσα αναφέρθηκαν παραπάνω στο λ. *μπούμπα* < [*bábu*] < σλαβ. *bábo*.

Παράλληλα προς τη λ. βαβουτζ(τσ)ικάριος παραδίδονται και οι ίδιες ετυμολογικής αρχής ταυτόσημες λέξεις, οι οποίες σχηματίζονται ως εξής:

Ο Du Cange (Gr.: στο λ.) παραθέτει το λ. βαβουτζίας, (και βαβουτσίας) που προέρχεται από τον τύπο βαβούτσης (<βάβω + υποκορ. κατάλ. *-ούτσης*) και την πολυσήμαντη κατάλ. της ΑΕ *-ίας* που επιβιώνει σε λόγιες παραγωγές μέχρι την ΚΝΕ.

Ο ίδιος ο Du Cange (Gr.: στο λ.) παραθέτει και τον τύπο βαβούτζικος (και βαβούτσικος), λ. που προέρχεται από το σλαβ. *babuška* με τροπή των [b - b > v - v] (λόγιος εξελληνισμός και ανάπτυξη [i] φθόγγου, όπως αναφέρθηκε παραπάνω. Πβ. και επών. Βαβούσκος.

Ο Κουκουλές (BBΠ Α, 1, 153) παραθέτει και τα ΝΕ βαβούτσας (Θεσσαλία), που ερμηνεύεται από το θηλ. βαβούτσα (<βαβούτσης), και το μπουμπούτσης (Κων/πολη) που πρέπει να ετυμολογηθεί από το μπούμπα (<μπάμπου < σλαβ. *babo*) και την υποκορ. κατάλ. -ούτσης.

Να σημειώσουμε τέλος την εναλλαγή των προστριβών [ts] και [dz] που είναι συνηθισμένη στη μεσαιων. ελληνική (βλ. St. Psaltes, *Grammatik der byzantinischen Chroniken*, Göttingen 1913, 134 - 136).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Ανδριώτης Ν., 1983: *Ετυμολογικό λεξικό της κοινής Νεοελληνικής*, Θεσσαλονίκη.
- Αραβαντινός Π., 1909: *Ηπειρωτικόν γλωσσάριον*, εν Αθήναις.
- Berneker E., 1924: *Slavisches etymologisches Wörterbuch*, 1. Band (A - L), Heidelberg.
- Çabej E., 1976, 1982, 1987, 1996: *Studime etimologjike ne fushe te shqipes*, τόμ. 1 (1982), 2 (1976), 3 (1987), 4 (1996), Tiranë.
- Δημητράκος Δ.: *Μέγα λεξικόν όλης της ελληνικής γλώσσας*, τόμ. 9, Αθήναι 1933 - 1959.
- Γκίνη Ν., 1998: *Αλβανο - ελληνικό λεξικό*, Ιωάννινα.
- Fjalor, 1984: *Fjalor i shqipes së sotme*. Akademia e shkencave e rps të shqipërisë (εκδ.), Tiranë.
- ΙΑΝΕ: *Ιστορικό Λεξικόν της Νέας Ελληνικής της τε κοινώς ομιλουμένης και των ιδιωμάτων* (εκδ. Ακαδημίας Αθηνών).
- Κοτολούλης Σ., 1984: *Λεξικόν Ρουμανοελληνικόν*, Αθήνα.
- Κουκουλές Φ., 1948, 1949, 1951, 1952, 1955: *Βυζαντινών Βίος και Πολιτισμός*, τόμ. 1 (1948), 2 (1948), 3 (1949), 4 (1951), 5 (1952), 6 (1955).
- Μηνάς Κ., 2003: *Η μορφολογία της μεγέθυνσης στην ελληνική γλώσσα*, Ιωάννινα.
- Meyer G., 1891: *Etymologisches Wörterbuch der albanesischen Sprache*, Strassburg.
- Meyer - Lübke W., 1968: *Romanisches etymologisches Wörterbuch* 1968⁴.
- Miklosich F., 1926: *Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen*. 2. Band: Stammbildungslehre, Heidelberg.

- Μουσελίδης Σ., 1962, 1963: «Ιδιωματισμοί και ξενικάί λέξεις των Σουλιο-
ρειτών», *Ηπειρωτική Εστία* 11 (1962) 46 - 47, 134 - 142, 238 - 243,
320 - 324, 418 - 423, 553 - 558, 720 - 725, 834 - 840, 927 - 934 και
12 (1963) 31 - 36, 118 - 128.
- Μπόγκας Ε., 1964, 1966: *Τα γλωσσικά ιδιώματα της Ηπείρου*, τ. 1 (1964),
2 (1966), Ιωάννινα.
- Papahagi T., 1974: *Dicționarul dialectului aromân, general și etimologic*,
București.
- Παπαϊωάννου Ι., 1987: *Το Πάπιγκο*, Θεσσαλονίκη.
- Puscariu S., 1902: «Die rumänischen Diminutivsuffixen», *Achter
Jahresbericht des Instituts f. rumänische Sprache*, 8. Band, Leipzig.
- Ρεμπέλης Χ., 1953: *Κονιτσιώτικα*, Αθήνα.
- Steuerwald K., 1972: *Türkisch - deutsches Wörterbuch*, Wiesbaden.
- Tiklin H., 1985, 1987, 1988: *Rumänisch - deutsches Wörterbuch*, τόμ.
1 (1985), 2 (1987), 3(1988), Wiesbaden.
- Vasmer M., 1953, 1955, 1958: *Russisches etymologisches Wörterbuch*,
τόμ. 1 (1953), 2 (1955), 3 (1958), Heidelberg.
- Vasmer M., 1970: *Die Slaven in Griechenland*, Leipzig.

